

Mula sa Tawong-Lipod

Fernando Chavez

Tawong-Lipod*

Paslit tayo noong nagtatataka kung bakit
 Pinapausukan ng matatanda ang punong mangga.
Upang madali itong mamulaklak at mamunga,
 Sagot na hindi man maunawaan, pinapaniwalaan.
 Pugad daw ito ng mga kagila-gilalas na nilalang
 Na bibihira magpakita. Halimbawa, isang bata
 Na may magarang kasuotan, naghahanap
 Ng makakalaro, hihikayatin tayong akyatin
 Ang puno at mamitas ng mga hilaw na bunga.
 Nakikipagkilala, nagtatanong ng *Bahay n'yo ba 'yan?*
 Sabay ituturo ng nguso ang tinutukoy ilang dipa ang layo.
 Pagkunwa'y magbabaras sa mga sanga.
 Magpapakitang gilas ng liksi't pabaliktad na paglambitin
 Katulad ng gagamba; Bata na magkukuwento tungkol
 Sa ganda ng kanilang bahay bagaman parang walang
 Búhay ang kulay ng bilugang mga mata; Mag-aalok
 Ng mga de-bateryang laruan na mula Maynila
 At kapag nabigo siyang yayain tayong sumama saglit
 Sa kaniya sa uuwiang lugar, agad na magtatampo
 At maghahanap ng panibagong makakalaro.
 Naiiwan tayong nakasimangot sa asim ng nginunguya
 Habang lumalagkit sa nakakuyom na palad
 Ang nalulusaw na mga butil ng asin, kahit wala.

**Bikol. Táong-hangin. Kagila-gilalas na nilalang.*

Halaw sa Dalawang Galaw ng Hangin

I. Kung paano dumarating ang habagat

Nahanginan ang utak,
Ang kumalat na bali-balita
Sa bawat umpukan.
Ipinagpalagay na kayâ nasira
Ang tuktok ng isip ng binatilyo,
Dahil hinihipan sa ulo ng tawong-
Lipod na hindi sadyang masaktan
Niya nang magtabas ng mga sanga
Ng punong mangga.

Sa buhanginan, makikita
Ang mga paslit na nagpapalipad
Ng magagandang saranggola.

Sa likod-bahay, may mga bata
Na nagtatayo ng sariling kubo
Gawa sa mga patpat at sako.
Nagsisimula nang magpaningas
Ang naatasang nanay
Para sa kanilang tanghalian.

Doon sa tapat ng tindahan,
Sumisilakbo ang alinsangan
At may dalagang inuubos
Ang hangin ng katawan
Sa kasisipol dahil nangalay
Kapapaypay sa sarili
Habang umiinom ng sopdrinks.

Sabay-sabay nilang hinahalina,
Tinatawag ang susunod na bagyo.

II. Amihan

Mula sa katahimikan, sinisira
Ang dingding ng init sa paligid,
Lumalagos sa lawas at málay
Ng ating pandama ang manipis
Na lamig na kanina ay wala.

“Pumanaog ang pulutong
Ni Baltong,” wiwikain nitong
Nagpakalunod sa búhay ng mga mito.
At kahit tag-araw, may ilang balyan
Ang nangangarap ng balahibo.

Idinuduyang matimpi itong ating antok
Parang sanggol na inaawitan ng oyayi,
Tinutunaw ang alinsangan sa mga sulok
Nitong katawang halos mapanis sa pawis.

Ano ang panahon sa hilagang-silangan
Na ngayo’y dito sa atin saglit na nanahan?
Gasgas na pananalinghaga, *Taglagas*
Sa malayong bayan, kalungkutan. Saan
Ihahalintulad? Sa tubig na sinalok
Sa tapayan, ipinandilig sa agam-agam
Nitong ating lalamunan?

“Kung tungkol sa likido, malayo.
Kung tungkol sa pakiramdam
Ang ating pinag-uusapan, malapit.
Halimbawa, tulad ngayon, nadarama ko
Ang biglang pihit nang panlalamig mo.”

Ngipin

I.

Ritwal na ni tatay ang pagngangangà
Mula paggising hanggang bago matulog.
Bago at pagkatapos kumain, sa pagitan
Nang pagkaabala at pagkabagot.
Hindi rin naman ako nagtatanong kung bakit.
Paminsan-minsan, nahuhúli akong nakamasid
Sa pulang-pula niyang dila at labi.
Pero nitong mga nakaraan, napapansin
Niya yatang madalas na akong nagtataka
Kaya seguro isang nakatatamad na hapon,
Tinawag niya ako't tinuruan magngangà.
Una, pumilas ng kalahating dahon ng buyò
At isantabi ang kalahating tira.
Ilapat ang dahon sa palad saka budburan
Ng isang kurot ng pinatuyong dahon ng tabako,
Isunod ang butil ng tinilad na bunga,
Bilutin at saka isubo.

*Nguyain mo lang nang nguyain
At ang katas, idura, huwag lulunukin.
Ang pagngangangà ay pampatibay ng ngipin.*

Dahil paslit at sa tigas marahil ng bunga,
Nabuwal ang isa kong pangil.
Ipinakita ko ang iniluwang ngipin
At kung bakit ipinatapon niya iyon sa akin
Sa bubungan ng bahay,
Para raw sumibol, maging halaman.

II.

Matagal na bago nila muling napansin
Na unti-unti nang sinasakmal ng mga ugat na kamay
Ng balete ang abandonadong bahay na bato.
Ipinagtaka nila kung bakit may sumibol na puno sa semento.
Ayon sa isang pantas: Isang paslit ang nagtapon
Ng ngipin doon, nangarap ng isang halamang mamumulaklak
Na hindi pa natutuklasan sa buong mundo.
Pugad ng salot, ayon sa albularyo dahil may binatang
Tinakasan ng ulirat na ginamot niya kamakailan
At nabanggit sa kaniya na tuwing tanghaling-tapat,
Nagiging ahas raw na naglilingkisan ang mga sanga
At namumulaklak ng mga kaliskis
Na nahuhulog sa mga nag-uunat na guwang, kumikintab
Kapag tumpak na natatamaan ng sinag ng araw,
Parang mga bubog ng mga antigong baso.
Dahil sa takot ng mga tao, tinagpas nila ang puno,
Sinunog katabi ng goma, plastik, at tuyong mga dahon.
Agad na ipinatupad ng pinuno na ipagbawal sa buong bayan
Ang pagtatapon ng ngipin kung saan-saan.
May nagpanukalang pulbusin sa almires
At isama sa sangkap ng ngangà o kaya isaboy sa tubig.
Kung maaari, ang nabuwal na ngipin, isilid sa garapon o karton.
Bawal ang paglilibing dahil kahulugan ito nang pagtatanim.
Napanatag sila noong abo na ang puno. Sa madaling sabi,
Naitaboy nila maging ang masasamang elementong
Nananahan doon: Ang mga nagbibigay ng malulubhang sakít.
Sa mga unang gabi nang kanilang pagtúlog,
Nananaginip silang sumisipsip ng nektar ng mga santan.
Naghahapunan sila ng pulót at kakang gatâ
Mula sa kabibiyak pa lamang na buwan
Sa mga sumunod naman na gabi. Pero nitong mga huling

Pananaginip, halos lumubha na ang kanilang paglilihi
Sa mga pagkaing salat sa alat, kaliskis ng pulang ahas,
Balat ng paniki at kinatatakaman kahit sabaw ng balahibo
Ng sanggol na halimaw. Kasabay nito, sumasalimbay
Sa bawat tagpo sa isa pang panaginip ang isa-isang
Pagkalagas ng kanilang mga ngipin na nahuhulog sa sahi
Hawig sa tunog nang magkakasunod na palatak ng butiki
Na nakatingala't nakamasid lamang sa kanila gabi-gabi.

Pagbabanyos

Ganito nanalig ang albularyo
Na mula pa sa kabilang baryo:
Bisa ng katas ng nginangà
Na lumapot sa laway ng dila
Ang laman ng bawat iniusual
Sa pangilingin. Kailangan bang
Laging sabihin, *Nakasagi ka*
Ng anyong walang mukha; Kayâ
Aasahan ang agarang paghunos
Ng tiyan na lumobo matapos
Ang pagbabanyos sa puson.
Ilang buwan nang parang may galon
Ang loob ng sikmura. Haka,
Usisa: Nabuntis ng tawong-lipod,
Dinalaw sa pagtulog, madalas
Kasi sa dilim. Sa malubhang dilim.
Malayong barang, ayon naman
Sa usiserong humpak ang lawas;
May nagpanukala ng pagtawas.
May natawa, malutong ang palatak,
Tila nakaligtaan: Sagrado't banal.
Nananakmal ng laman ang ngatal,
Walang kahulugan. Di rin naman
Pinagkatuwaán. Nakasakit lang.
Maaaring pagtakhan: Kung babati
Na gutóm, magbanyos muna
Ng laway sa talampakan ng babatiin
Bago mapagkamalan at sabihing:
“Kanina, nakita kong wala kang mukha
Pagbaling mo sa salamin.”

Balong-Hibi*

May nagsisi-iyakan kahit wala namang patay
Na ililibing ngayon dito sa sementeryo,
Panimula ng sepulturerong tagapagbantay.

Wala rin namang nagaganap na lamay
Sa paligid. Noong nakaraang lingo pa
Nang may ilibing na bagong bangkay

Dito. Umulan pa nga ng pakikiramay
Mula sa mga kalapit na baryo,
Kayraming bulaklak ang inialay.

Pero ngayon, may tinig na nagsisi-iyakan
Kahit wala namang patay. Humahalo
Sa ingay ng karaoke ng kalapit-bahay

Ang malulutong na palahaw
Kaninang naglilinis ako ng nitsong
Tinungkab ko't isinako ang mga kalansay.

Ipinagpalagay ko ngang bubuyog lang
O may-ari ng mga labí na naririto,
Sinasabing *Bakit mo 'yan tinatanggal!*

Siguro pahiwatig na rin ito ngayong araw.
Pero hindi naman umalulong itong aso
Kagabi kung mayroong mamamatay.

Hanggang ngayon, patuloy pa ring nag-iiyakan.
Tapos iyong mga tinig, parang nakasampay
Sa tainga at nakaupo lang sa balikat ko.
Litanya ng sepulturero kong tatay
Habang inililibing namin si Bantay.

**Tawong-lipod. Umiiyak na mga tinig katulad sa lamay.
Sinasabing kailangan kaskasin ng talim ng itak ang balikat para mawala.
Kagila-gilalas na nilalang.*

Tandayag

Habol ng mangangaso ang tumalilis na buntot ng anino.
Parang walang-hanggan. Ang nasa malikmata, sungay ng usa
Na pasulyap-sulyap sa ibabaw ng matataas na damo.
Kung may pagkakataon, halimbawa, nang saglit na pahinga,
Pareho nilang mababawi ang lumulubhang hingal.

Isipin ang isang iglap: Ang pagtarak ng palaso sa bungo,
Ang tumpak na sakmal ng itak sa leeg. Ang pagpiglas
Ay kasingkahulugan nang pagsuko katulad ng insektong nalambat
Sa lapot ng sapot at tinanggap na hindi na makahuhulagpos pa.

Ngunit heto nga at sinematiko ang pagbubunot
Ng simà, ang pagsirit ng dugo palapag sa ulirat ng mga dahon
At ang pangangatal ng hilakbot sa puso ng mga diwata.

Nagnanaknak na lunggati ang gútom ng mangangaso.
Parang ásong nauulol dahil hindi nakasibà nang isang linggo.

Nagpapatuloy sila sa paghahabulan at nakalimutan ang pagtúlog.
Lumalagos sa bawat gilid ng bundok at nagnanakaw ng lagok
Sa mga nadadaanang humihilik na ilog.

Walang nakabatid kung kailan sila huminto, kung kailan sumuko.

*Kung naisisilid lámang ang panahon sa isang botelyang garapon,
Masasaksihan ninyo ang talas ng titig na higit sa ilahas na leon,*

Salaysay nang nagpakilalang makata habang itinatampok sa madla
Ang napakahabang gulugod na tinawag niyang *Kasaysayan ni Oryol*
Na nahukay sa bundok-Isarog samantalang hindi matagpuan ang ulo.

Wala Na ang mga Aswang

Nawawala ang bituka ng mga bangkay na kambing
At ipinagpalagay nilang kagagawan ito ng aswang.
Kaya pinagbawalan nilang maglaro ng tagu-taguan
Ang mga bata lalo't gabi.

Sa palengke, may ale na nagbebenta
Ng laman-loob ng karne, bagsak-presyo. Nagmamadali
Na raw siyang umuwi dahil walang magbabantay sa bunso
At hindi pa maihihiwalay ang bibig sa pagsubo
Sa suso ng nanay; Tinakasan ng tatay dahil ikinatakot nito
Ang agad na pagtubo ng pangil ng anak.

May kalalakihan namang naghahasa ng kanilang
Mga sundang. Pantagpas. Nakahanda sa pagsalakay
Muli ng magnanakaw lalo at mayroong lamay,
Baka palitan ng katawan ng saging ang bangkay.

Sa isang bahay, may nakaratay na matanda
At panay ang dura sa labas ng bintana,
Hinihimod ng napadadaang pusa ang plema sa lupa.

May nagdaraang baboy sa tapat ng mga pinto
Tuwing hatinggabi, nagsasaboy ng malubhang sakit,
Hila ng leeg ang malaking kadenang kumakalansing
Na minsan nang umalimpungat sa atin.

At ngayon, maaaring nangibang-bayan
Na ang mga aswang. Nagpakalayo. Nagtrabaho o nagtayo
Ng sariling negosyo; May ibang tumakbong pulitiko,
Nangakong magsisilbi nang buong puso; May ilan namang
Pinili na manirahan sa bundok, napahahagigik
Sa pakikinig ngayong gabi sa kanilang maliit na lúbang*

Habang ikinukuwento natin ang lahat ng ito
Sa ating ayaw pang magsitulog na mga apo.

**Bikol. Kahoy na bayuhan ng palay. Sinasabing dito nakikinig ang mga aswang tuwing may kuwentong tungkol sa kanila.*